CC BY OPEN ACCESS

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.10
CZU: 070.48(478)"1907":94(478)"19"
Orcid ID: 0009-0007-1647-885X

GAZETA „VIAȚA BASARABIEI" (APRILIE-MAI 1907): ÎNTRE LOIALISMUL DINASTIC ȘI REZISTENȚA PRIN CULTURĂ ÎN TIMPUL REACȚIUNII STOLÎPINISTE*

Gheorghe NEGRU

Doctor în istorie, conferențiar universitar, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare academică: istoria modernă și contemporană a românilor și impactul politicilor naționale imperiale asupra societății basarabene; istoria presei din Basarabia secolului al XIX-lea, dinamica relațiilor internaționale în perioada anilor 1965–1989 și rolul biografiilor individuale în procesele istorice de amploare.

Gazeta „Viața Basarabiei" (aprilie-mai 1907): între loialismul dinastic și rezistența prin cultură în timpul reacțiunii stolîpiniste

Rezumat. Studiul analizează programul de emancipare națională și tactica editorială promovate de ziarul „Viața Basarabiei" (Chișinău, aprilie-mai 1907), publicație apărută într-un moment de cumpănă istorică marcat de refluxul revoluției din 1905 și instalarea reacțiunii stolîpiniste. Cercetarea demonstrează modul în care elita intelectuală de la Chișinău a operat o repliere strategică indispensabilă, trecând de la confruntarea politică frontală la un pragmatism legalist defensiv. Limbajul politic radical a fost înlocuit cu un program pozitiv axat pe modernizarea satului prin cooperativism și bănci populare, precum și pe reformarea școlii primare. Pornind de la realitatea lingvistică din provincie, publicația a fundamentat un pragmatism defensiv, demonstrând că însușirea conștientă a limbii de stat este imposibilă fără instruirea inițială în limba maternă. Prin contribuțiile lui A. Mateevici și A. Soroceanu, gazeta a promovat auto-organizarea societății civile rurale („tovărășiile de cultură") și deșteptarea identitară prin folclor muzical. Totodată, speculând falia dintre clerul inferior majoritar românesc și ierarhia rusificată, ziarul a militat pentru reintroducerea limbii române în stranele bisericești și susținerea tiparului eparhial. Asumându-și moștenirea simbolică a ziarului „Basarabia" și a lui Emanuil Gavriliță, „Viața Basarabiei" a asigurat continuitatea cuvântului tipărit, prefigurând direcțiile majore ale emancipării din anii 1917–1918.

Cuvinte-cheie: mișcare națională, presă românească, tovărășii de cultură, asociaționism rural, cenzură țaristă.

The „Viața Basarabiei" Newspaper (April-May 1907): Between Dynastic Loyalism and Resistance Through Culture During the Stolypin Reaction

Abstract. This study analyzes the national emancipation program and editorial tactics promoted by the newspaper „Viața Basarabiei" (Chișinău, April-May 1907), a publication issued at a historical turning point marked by the retreat of the 1905 Revolution and the onset of the Stolypin reaction. The research demonstrates how the intellectual elite in Chișinău executed an indispensable strategic retreat, shifting from frontal political confrontation to a defensive, legalistic pragmatism. Radical political rhetoric was replaced with a positive program focused on rural modernization through cooperatives and popular banks, as well as the reform of primary schooling. Grounded in the linguistic reality of the province, the publication formulated a defensive pragmatism, proving that the conscious mastery of the state language was impossible without initial instruction in the mother tongue. Through the contributions of Alexei Mateevici and A. Soroceanu, the newspaper promoted the self-organization of rural civil society („cultural societies/associations") and identity awakening through musical folklore. Furthermore, exploiting the divide between the predominantly Romanian lower clergy and the Russified hierarchy, the newspaper advocated for the reintroduction of the Romanian language in church choirs and supported the eparchial press. By claiming the symbolic heritage of the *Basarabia* newspaper and of Emanuil Gavriliță, „Viața Basarabiei" ensured the continuity of the printed word, foreshadowing the major directions of national emancipation that would triumph in 1917–1918.

Keywords: national movement, Romanian press, cultural societies, rural associational life, Tsarist censorship.

1. Contextul apariției, stadiul cercetării și repoziționarea în peisajul publicistic de la Chișinău. Anul 1907 reprezintă un moment de profundă inflexiune în istoria mișcării de emancipare națională din Basarabia, fiind caracterizat prin refluxul treptat al valului revoluționar și prin acutizarea reacțiunii autoritare declanșate de cabinetul condus de Piotr Stolîpin. În acest peisaj politic instabil, marcat de tensiunile acute cu a doua Dumă de Stat și de restrângerea libertăților publice câștigate în 1905, apariția la 22 aprilie 1907 a publicației „Viața Basarabiei", sub direcția lui Alexis Nour, constituie un studiu de caz important pentru înțelegerea strategiilor de supraviețuire a presei de limbă română.

Păstrată în colecțiile de periodice în doar șase numere (editate între 22 aprilie și 25 mai 1907), gazeta a fost concepută de la bun început în două ediții paralele: una în grafie chirilică, purtând subtitlul „Gazeta moldovenilor din Basarabia" (orientată spre „sătenii basarabeni care știu a citi rusește"), și alta în grafie latină, completată sub forma „Gazeta moldovenilor din Basarabia: culturală și neatârnată" (destinată „pentru marele public inteligent al Basarabiei și al tuturor țărilor locuite de români") [1, p. 1]. Această dublă ipostază grafică și editorială reliefează o viziune pragmatică de pliere pe cele două categorii de public din provincie, combinând alfabetizarea de masă din mediul rural cu conectarea intelectualității locale la circuitul cultural panromânesc.

O privire de ansamblu asupra istoriografiei problemei relevă inexistența unor studii speciale, monografice, consacrate ziarului „Viața Basarabiei". Totuși, publicația nu a rămas complet în afara atenției cercetătorilor, fiind evocată și analizată în cadrul unor studii sintetice dedicate fie presei de limbă română din timpul primei revoluții ruse [9, p. 33-48], fie evoluției generale a culturii și publicisticii basarabene din perioada stăpânirii țariste [7, p. 13], [8, p. 227-229]. Asemenea abordări globale, deși indispensabile pentru fixarea cadrului cronologic, s-au limitat predilect la o trecere în revistă descriptivă a presei. Din cauza cadrului lor vast de sinteză, aceste lucrări nu au clasificat articolele pe blocuri tematice și nici nu au adâncit decodificarea conceptuală a textelor – lacună pe care prezentul articol își propune să o suplinească.

Tranziția de la linia radicală a ziarului „Basarabia" (1906–1907) al lui Emanuil Gavriliță la moderația legalistă a „Viața Basarabiei" marchează o schimbare esențială de tactică publicistică. Dacă organul lui Gavriliță operase în faza de asalt a revoluției, asumându-și un discurs de demascare frontală a abuzurilor regimului, „Viața Basarabiei" apare într-un climat în care orice pas necalculat risca să atragă suspendarea sau imposibilitatea continuării apariției. Conștient de înăsprirea cenzurii, Alexis Nour optează pentru o repliere tactică: abandonarea discursului politic incendiar și concentrarea pe un program solid de emancipare culturală, economică și bisericească.

2. Între loialismul dinastic și doctrina de centru poporanist. Pentru a asigura supraviețuirea publicației în condițiile arbitrarului administrativ țarist, echipa redacțională a fost constrânsă să își definească o platformă ideologică extrem de nuanțată, articulată treptat prin textele programatice din primele două numere. O analiză secvențială a acestor materiale relevă o trecere meșteșugită de la afișarea unui loialism legalist strict la fundamentarea unei doctrine de centru poporanist.

Primul pilon al acestei construcții este formulat chiar în manifestul de deschidere din numărul inaugural, „Din partea noastră către cititori" (în versiunea publicată cu litere chirilice) și „Din partea Direcțiunii" (în cea cu grafie latină). Redacția își mărturisea deschis dificultățile, arătând cât este de greu de făcut o gazetă moldovenească atunci când fiecare pas pașnic „poate fi privit de unii ca [...] fărădelege", pur și simplu pentru că nu este făcut în limba rusă [1, p. 1]. În fața acestei suspiciuni, ziarul afișează un legalism ostentativ în raport cu centrul imperial, specificând că Basarabia nu trebuie să urmeze modelul provinciilor rusești cuprinse de flăcările revoluției. Populația locală este îndemnată să nu ia pildă de la evenimentele violente din imperiu, redacția considerând „ca

o prostie" multiplicarea acestor frământări și declarând ferm că refuză „grozăvenile răscoalei pentru Basarabia", din credința că „sângele nevinovat nu trebuie vărsat" [1, p. 1]. Moldovenii sunt sfătuiți să primească legile „așa cum ni se vor trimite de la stăpânire de sus, de la Peterburg", dar să se pregătească a se folosi de ele „ca niște oameni înțelepți", urmărind iluminarea neamului prin „știință și credință" [1, p. 1].

Această atitudine pacificatoare este adâncită în același număr prin articolul *Gândul lămurit* (*O simplă idee*), semnat de Alexis Nour sub inițiala „N". Autorul oferă o imagine plastică refuzului violenței politice, contrapunând haosului din restul imperiului starea de acalmie din provincie: „Prin toată Rusia vedem că răsar ca de sub pământ oameni înarmați cu bombe și cu pistoale, se petrec niște fapte, pe urma cărora oamenii își pierd viața; văduvele și orfanii plângând bordeile pustii. Basarabia până acum îi ferită de aceste nenorociri. Norodul moldovenesc îi mai liniștit decât chiar adevărații ruși din celelalte gubernii" [1, p. 2-3]. Elogiind această stare de lucruri, Nour își rezuma crezul politic prin apelul imperativ: „Liniște!.." [1, p. 3].

Dincolo de paravanul loialismului dinastic, ziarul își definește adevărata identitate doctrinară în articolul de fond *Despre noi* (Pro domo sua). Redacția preciza că, deși va respecta autoritățile și boierimea locală, nu va fi o publicație slugarnică, ci rămâne supusă „numai mulțimii și cititorilor" [1, p. 1-2]. Ziarul își asumase rolul de avocat al țărănimii, avertizând că până la Dumnezeu pe plugar „îl mănâncă sfinții" și promițând să prezinte starea de fapt „în plina lumină a faptelor, cifrelor și dovezilor" [1, p. 2].

Pasul decisiv în definirea ideologică este făcut în articolul *Iară despre noi* (Încă „pro domo sua"), unde Alexis Nour apelează la citarea unui ministru francez pentru a eluda cenzura și a teoretiza centrul poporanist: „Noi nu ne supunem nici stării de înapoiere, nici stării de răsculare. Noi suntem poporaniști fierbinți, noi ținem cu norodul și mergem înainte spre schimbări politice și obștești, însă nu vrem să pierdem pământul de sub picioare [...] Aceștia și aceia ne învinovățesc pre noi că suntem nestatornici, nesocotiți în politică, trădători și vânzători" [2, p. 1-2]. Configurat ca o platformă de solidaritate națională, acest poporanism de centru respingea categoric formula socialistă a „luptei de straturi între muncitori și bogătași", militând pentru „unirea între straturi, pe țărâna poporanismului, care trebuie să întrunească toate păturile obștești" [2, p. 1-2].

3. Problema agrară. Apărarea proprietății private și valorificarea fondului mănăstiresc. În contextul frământărilor sociale din anii 1905-1907, chestiunea agrară reprezenta problema centrală și extrem de inflamabilă a întregii dezbateri publice din Imperiul Rus. Sărăcia lucie a țărănimii, cronicizarea lipsei de pământ și povara arendelor exagerate alimentau constant riscul unor izbucniri violente de masă. Pentru o publicație de limba română din Basarabia care își asumase o linie politică moderată și legalistă, abordarea acestei crize fără a atrage reprimarea cenzurii sau ostilitatea marilor proprietari funciari a solicitat un veritabil efort de echilibristică publicistică și conceptuală.

Soluția doctrinară a „Viața Basarabiei" s-a articulat treptat, prin analizarea stării satelor și a proiectelor de reformă în articolele de fond din primele numere ale gazetei (în edițiile ulterioare publicația se limitează la a urmări reflectarea acestei problematice în dezbaterile din Duma de Stat și la înregistrarea doleanțelor punctuale venite dinspre comunitățile rurale basarabene). În numărul inaugural din 22 aprilie 1907, Alexis Nour deschide dezbaterea agrară prin articolul „Fără clătinare", analizând fără ocolișuri dilema istorică dintre doleanțele masei de plugari și principiul intangibilității proprietății private [1, p. 3]. Publicația nu ezită să prezinte gravitatea situației din sate, constatând eșecul măsurilor paliative adoptate până atunci de administrație și avertizând elita politică asupra pericolului iminent al unei explozii sociale: „Stăpânitorii moșiilor mari singuri cunosc, că primejdia unei mari răscoale țărănești se tot mărește din pricina aceea, că schimbările legilor spre îmbunătățirea stării plugarului se tot mână din zi în zi. Credem că chiar interesele boierilor cer ca ei să

se grăbească a găsi mijloace și a lua măsuri hotărâte spre îmbunătățirea nevoilor săteanului" [1, p. 3]. Nour notează că, deși în Basarabia situația agrară se prezenta relativ mai bine în comparație cu guberniile centrale rusești (unde foametea și răscoalele făceau ravagii), starea plugarului moldovean devenise insuportabilă. În fața lipsei de rezultate concrete, țăranul ajunsese să respingă promisiunile politice abstracte, cerând soluții economice imediate: „norodul spune că nu mai are nevoie de slobozenie și de dreptate, care în starea lui de azi nu-i mai folosesc nimică. El vrea pâine și își strigă această dorință în auzul tuturor" [1, p. 3].

În ciuda acestei empatii evidente față de starea mizeră a satelor, ziarul respinge ferm proiectele radicale de expropriere forțată sau confiscare a moșiilor boierești vehiculate de fracțiunile de stânga din Duma de Stat. Alexis Nour argumentează că o deposedare violentă a marilor proprietari ar duce la o ruină economică generală, moșiile boierești fiind profund grevate de datorii și ipoteci bancare, ceea ce ar face imposibilă despăgubirea lor financiară de către stat [1, p. 3]. Mai mult, redactorul folosește un argument de tip *reductio ad absurdum* pentru a demonstra pericolul pe care atacul asupra proprietății private l-ar avea pentru întreaga ordine socială: „dacă este vorba de ajutat milioane de săteni fără pământ prin luarea cu de-a sila a moșiilor, apoi atunci de ce să nu se ia cu de-a sila și mașinile, și fabricile în orașe și multe altele?" [1, p. 3]. Concluzia articolului reconfirmă doctrina moderat-conservatoare a ziarului: „dreptul de a răpi averea cuiva nu se află nicăieri și cu atât mai mult nu poate să se facă la noi. Temelia obștiei de acum se reazemă pe aceea ca averea fiecăruia să nu fie atinsă de nimeni" [1, p. 3]. Proiectele utopice privind împărțirea egală a pământului și desființarea proprietății sunt expediate de autor drept simple „visuri" deconectate de la realitate.

Analiza este adâncită în numărul al doilea prin articolul *Încă este cu putință*, unde Alexis Nour apelează la o analiză comparativă extrem de sugestivă între agricultorul moldovean și cel german sau lituanian din alte regiuni ale imperiului. Autorul observă un paradox dureros: pe când țăranul lituanian sau german, lucrând un sol mult mai slab calitativ decât cernoziomul basarabean, se afla într-o stare înfloritoare și trăia omenește, plugarul român dintre Prut și Nistru sărăcea necontenit și se cufunda în deznădejde: „Pe țăranul nostru îl biruie întunericul, munca grea și stearpă, anii neroditori și scumpetea pământului [...] Răzășiile pe ce zi merge se micșorează, țăranul îi silit să închirieze câte o falce sau două de la pomeșcicii megieși. Chiria pământului tot se urcă, roadele însă se împuținează" [1, p. 3].

Pentru a depăși acest impas fără a afecta dreptul de proprietate și fără a lăsa țărănimea în pradă disperării, „Viața Basarabiei" propune o soluție tehnică și economică ingenioasă, adaptată specificului local al Basarabiei: valorificarea fondului funciar mănăstiresc și dezvoltarea creditului agricol. Nour arată că în provincia basarabeană existau suprafețe uriașe de pământ aflate în proprietatea mănăstirilor închinate sau locale, însumând zeci de mii de desetine, care erau deja ținute în posesie sau arendate de comunitățile de săteni. Ziarul recomandă ca statul, prin intermediul Băncii Țărănești și al Guvernului, să acorde obștilor sătești facilități financiare și credite pe termen lung pentru a lua în posesie și a cumpăra treptat aceste moșii mănăstirești și pe cele boierești scoase de bunăvoie la vânzare: „Mai ales în Basarabia încă se poate foarte ușor de descurcat socoteala aceasta [...] Pentru a orândui lucrurile și a scăpa de neînțelegeri și tulburări, trebuie să se facă obștilor sătești oarecare înlesniri simțitoare pentru luarea în posesie a acestor moșii" [1, p. 3]. Apelul final al ziarului se îndrepta spre toate forțele responsabile din provincie – deputați basarabeni din Dumă, boieri, zemstve și administrație – de la care se cerea o acțiune rapidă și coordonată, avertizându-se că amânarea reformelor economice legale ar putea face ca orice intervenție viitoare să devină tardivă [1, p. 3].

4. Programul de emancipare culturală. Pragmatismul școlar, asociaționismul rural și identitatea muzicală. Dacă pe tărâm politic și economic „Viața Basarabiei" a adoptat o tactică

de prudență extremă și legalism strict pentru a evita suspendarea de către autoritățile țariste, în sfera culturii, a limbii și a educației naționale publicația și-a asumat un program mult mai îndrăzneț, sistematic conceput și doctrinar articulat. Pentru elita intelectuală adunată în jurul ziarului condus de Alexis Nour, luminarea poporului prin intermediul limbii sale materne nu reprezenta un simplu deziderat secundar sau o opțiune filantropică izolată, ci însăși axa fundamentală pe care trebuia clădită renașterea națională a românilor basarabeni. Pornind de la constatarea că marea masă a populației rurale era menținută într-o stare de izolare culturală și analfabetism, gazeta a elaborat pe parcursul ultimelor sale numere un veritabil program de acțiune structurat în trei direcții complementare: reformarea sistemului școlar primar pe baze pragmatice, organizarea societății civile prin asociaționism rural și deșteptarea conștiinței naționale prin cultivarea patrimoniului muzical-folcloric.

În ediția din 13 mai 1907, „Viața Basarabiei" publică un articol cu profil pedagogic de o reală valoare documentară, intitulat *Școlile sătești și limba într-însele*. Textul oferă o critică extrem de lucidă și incisivă la adresa rețelei de învățământ primar din provincie – alcătuită din școli ministeriale, de zemstvă și bisericești-parohiale –, constatând că toate aceste instituții sufereau de o infirmitate structurală profundă: eliminarea totală a limbii materne a elevilor români și impunerea unei instrucții exclusive în limba rusă [4, p. 2]. Redacția descrie situația din sălile de clasă în culori dramatice, punând degetul pe o rană socială pe care administrația țaristă o ignorase în mod deliberat. Învățătorul, adesea numit și trimis din guberniile centrale rusești fără nicio cunoaștere a specificului etno-lingvistic local, nu înțelegea limba copiilor, în timp ce elevii de la țară nu cunoșteau nicio vorbă rusească. Procesul educațional se transforma astfel într-un dialog al surzilor, un exercițiu mecanic de memorare sterilă care nu lăsa nicio amprentă intelectuală asupra copilului. Rezultatul direct al acestei politici de rusificare forțată nu era asimilarea, ci generarea unui analfabetism funcțional cronicizat: „După ieșirea din școală în mintea lor rămâne numai foarte puține cuvinte rusești. Iar rugăciunile în limba slovenească, învățate la școală, săteanul nostru le spune totdeauna fără orișice înțelegere. Unii după un an de zile, petrecut în afară de școală, nu știu chiar a se iscăli" [4, p. 2].

Pornind de la această radiografie sumbră, „Viața Basarabiei" analizează pozițiile divergente din rândul intelectualității locale. Respingând atitudinea radicală a fracțiunilor care solicitau eliminarea totală a limbii ruse din școli – o cerință considerată de redacție drept nerealistă și periculoasă în contextul politic al vremii –, publicația formulează o doctrină școlară pragmatică și accesibilă. În această ecuație, limba română (denumită în text, conform uzanțelor epocii, „moldovenească", însă privită de redactorii și colaboratorii ziarului drept identică cu limba română) era proclamată drept instrumentul pedagogic natural și indispensabil pentru deschiderea minții copilului. Fără limba maternă, nicio instruire reală nu era posibilă, ziarul afirmând cu o vibrație patetică: „limba moldovenească ne trebuie nouă din pământ! Tocmai cu limba asta ne vom deștepta și vom ajunge luminați" [4, p. 2]. În egală măsură însă, redacția recunoștea că limba rusă rămânea un instrument util de integrare administrativă, juridică și economică în cadrul spațiului imperial: „În Rusia niciun norod nu poate să-și facă toate trebuințele obștești fără cunoștința limbii rusești; și norodul moldovenesc are adevărată nevoie de această limbă. Noi trimitem fiii noștri la oaste; negustoria noastră se face cu Rusia, iar ocârmuirea o avem rusească [...] iar cu limba rusească ne vom folosi în toate treburile vieții" [4, p. 2].

Această argumentație relua, în fond, o paradigmă mai veche: învățarea limbii ruse nu era respinsă în sine, ci se demonstra că ea nu se putea realiza eficient și conștient decât prin intermediul instruirii în limba maternă. Această viziune reprezenta o tactică discursivă necesară. Pe de o parte, dezamorsa acuzațiile de „separatism" sau subversiune politică vehiculate de presa de extremă dreaptă rusă (*kruşevaniştii*) și de autoritățile de la Chișinău, arătând că introducerea limbii române în școlile primare era o

simplă cerință pedagogică de bun-simț. Pe de altă parte, oferea comunității rurale o cale practică de emancipare: păstrarea identității etnice prin limba maternă, combinată cu însușirea limbii de stat pentru autoapărare în fața abuzurilor birocratice.

Tot în numărul din 13 mai 1907, programul de emancipare culturală al gazetei este completat într-o manieră inedită de articolul lui A. Soroceanu, intitulat *Răspândirea cântecelor noastre*. Autorul extinde cadrul dezbaterii dincolo de spațiul rigid al școlii, mutând atenția asupra dimensiunii artistice a identității naționale: folclorul muzical și cântecul popular. Invocând celebra maximă a lui Vasile Alecsandri – „cântecul este sufletul românului" –, Soroceanu formulează un rechizitoriu sever la adresa intelectualității basarabene, acuzând-o că a abandonat moștenirea muzicală a strămoșilor și nu a făcut nimic pentru a culege, edita și difuza repertoriul folcloric în rândul masei populare [4, p. 2]. Pentru a opri acest proces de înstrăinare, Soroceanu propune o metodă practică de deșteptare a conștiinței etnice prin muzică: înființarea unei societăți culturale responsabile de crearea de coruri școlare și bisericești, sprijinită pe tineretul studios de la Seminarul Teologic din Chișinău și de la Școala Normală din Bairamcea [4, p. 2]. În paralel, se cerea editarea a unor broșuri populare accesibile, conținând partiturile și versurile cântecelor naționale, care să fie difuzate în toate satele Basarabiei [4, p. 2].

O contribuție teoretică și practică importantă la configurarea programului cultural al gazetei este adusă de tânărul seminarist de 19 ani Alexei Mateevici (care semnează sub pseudonimele Al. Mateescu și Al. M.). Continuându-și activitatea publicistică inițiată cu un an înainte în paginile ziarului „Basarabia", Mateevici depășește faza justificărilor defensive –caracterizată prin prudență excesivă și încercarea continuă de a liniști autoritățile țariste – și mută accentul de la pledoariile teoretice la acțiunea organizată a societății civile rurale. În articolul *Tovărășiile sătești luminătoare*, Mateevici debutează într-un stil publicistic proaspăt, apelând la o narațiune vie: o convorbire purtată în mediul rural cu un sătean basarabean înțelept. Prin vocea acestui plugar, autorul redă reproșul direct și dureros pe care masa rurală îl aducea cărturarilor și elitei orășenești pentru lipsa de fapte concrete: „păcat că auzim tot vorbe, și alta nimic [...] eu, după mintea mea astă proastă, chitesc așa, că ar fi bine ca acei ce bat mult capul de școala moldovenească să se strângă la un loc și să ne învățe pe noi [...] să ne citească cărți moldovenești, gazeturi, să ne dea sfaturi de gospodărie" [5, p. 2]. Mateevici demolează astfel mitul „țăranului pasiv și refractar la cultură", dovedind cu exemple concrete că săteanul basarabean dorea cu ardoare carte și presă în limba lui maternă: „când văd vreun gazet, apoi curat să-l rupă cu dinții, nu alta. Îl pun pe un băiat să-l citească și până când nu-l citește, nu scapă de dânsul. Mai ales gazetul cel moldovenesc" [5, p. 2].

Pentru a valorifica această sete de cunoaștere a satului, Mateevici propune o formulă instituțională originală: crearea „tovărășiilor sătești luminătoare" (sau „de cultură", cum apărea sintagma în ediția paralelă în grafie latină [4, p. 2]). Acestea erau concepute ca rețele de asociații culturale locale, stabilite la nivel de sat sau comună, formate prin alianța dintre preotul paroh, învățătorul local și țăranii luminați (gospodari) [5, p. 2]. Modelul de inspirație era indicat de autor prin trimiterea directă la pilda României și a altor țări, unde așezămintele de acest gen sprijineau școala și răspândeau cartea în rândul maselor [5, p. 2]. Deși Mateevici evita – din evidente rațiuni de cenzură – să numească explicit Transilvania, este neîndoielnic că în spatele acestei formule se recunoștea ecoul rețelei de reuniuni de lectură, biblioteci populare și despărțăminte ale ASTREI, adaptate de autor la realitățile economico-sociale din Basarabia.

Rolul acestor tovărășii era de a suplini absența școlilor naționale de stat, organizând lecturi publice duminicale, difuzând gazete și cărți populare și oferind sfaturi agricole. Mai mult, într-o viziune sintetică remarcabilă, Mateevici propunea conectarea acestor nuclee culturale de instrumentele de sprijin economic, respectiv de băncile populare de credit: „Tovărășiile sătești luminătoare, alcătuite din moldovenii luminați

de prin satele Basarabiei noastre, ar putea să fie un așezământ temeinic de învățătură; și din dânsul s-ar putea naște pe urmă școlile moldovenești [...] Așa tovărășii, fără îndoială, ar putea să se prindă tare la țară [...] mai ales fiind unite cu băncile sătești" [5, p. 2]. Sinteza programului cultural al lui Alexei Mateevici și, implicit, punctul culminant al întregii orientări a ziarului „Viața Basarabiei" este atinsă prin articolul „Unirea culturală". În acest ultim text programatic al colecției, tânărul autor lansează un apel vehement la solidaritatea întregii intelectualități românești din provincie, atacând fără menajamente comoditatea și pasivitatea claselor instruite („lăsătoare din firea ei moldovenească") [6, p. 1].

Mateevici respinge definitiv orice scuză privind lipsa de pregătire a poporului, arătând că instrumentele tehnice ale deșteptării naționale existau deja – tiparul, cartea, broșura și presa de limbă română –, iar întreaga datorie morală de a acționa apăsa pe umerii celor instruiți: „cine spune că moldoveanul nu dorește și n-are nevoie de învățământ pe limba lui, acela închide ochii ca să nu vadă adevărul vieții. Așa fiind, moldovenii luminați n-au decât să se pătrundă cu desăvârșire de conștiința datoriei lor morale și obștești și să înceapă lucrul luminător" [6, p. 1]. Prin scrierile lui Mateevici publicate în „Viața Basarabiei", mișcarea națională din Basarabia făcea un pas decisiv: de la denunțarea abuzurilor cenzurii și pledoariile juridice defensive din primii ani ai revoluției, se trecea la un program pozitiv de auto-organizare culturală și instituțională la nivel comunitar.

5. Dimensiunea spirituală și valorificarea cadrului instituțional ecleziastic. În Basarabia de la începutul secolului al XX-lea, identitatea națională a populației majoritare era profund îngemănată cu cea confesională, de sorginte ortodoxă. Spre deosebire de instituțiile laice de stat – administrative, judiciare și școlare –, dominate covârșitor de funcționărime alogenă și concepute ca instrumente directe de rusificare, Biserica Ortodoxă din Basarabia reprezenta o excepție sociologică remarcabilă. Deși ierarhia superioară și consistoriul eparhial acționau ca brațe ale politicii imperiale, aparatul clerical de la bază (preoți parohi, diaconi, dascăli) era alcătuit în proporție majoritară din români/moldoveni (cca 59,7%, conform datelor statistice oficiale [10, p. 50]).

Această realitate demografică și identitară din interiorul Bisericii făcea ca aplicarea unei rusificări fățișe să fie de dificilă la nivelul parohiilor rurale. În condițiile în care marea masă a credincioșilor nu cunoștea limba rusă, autoritățile țariste și sinodale au fost nevoite să manevreze tactic și să facă concesii pragmatice – precum aprobarea reluării tipăririi cărților de cult în limba română la Tipografia Eparhială din Chișinău –, din teama înstrăinării enoriașilor de Biserică și a extinderii fenomenului sectarismului religios. Conștienți de aceste fisuri din sistem, colaboratorii „Viața Basarabiei" au acordat o atenție sporită spațiului ecleziastic, speculând pragmatic fiecare deschidere legală pentru a repune în drepturi limba română în spațiul public și în cultul divin.

Mecanismul prin care alienarea lingvistică din Biserică afecta direct comunitățile rurale este analizat în articolul „Stranile noastre bisericești" (reluat în ediția cu grafie latină sub titlul „Corurile noastre bisericești"). Redacția abordează frontal efectele politicii oficiale de rusificare liturgică, denunțând faptul că oficierea slujbelor și cântarea la strană exclusiv în limbile slavonă și rusă adânceau prăpastia dintre credincioșii români și propriile lăcașuri de închinare [2, p. 2].

Ziarul se referea la un paradox dureros al vieții religioase basarabene: în timp ce în lăcașurile urbane Biserica devenise un spațiu rezervat elitelor rusificate, populația românească de rând era văduvită de înțelegerea tainei liturgice, fiind redusă la o participare pur formală: „La acestea biserici vine mai mult boierimea, care înțelege limba rusească, iar din prostime vedem puțini oameni, mai ales din moldoveni, care nu înțelege limba bisericească slovenească. Ce să mai vorbim despre satele unde nu s-aude nici limba moldovenească prin biserici, nici cântarea frumoasă? Și iată acolo lumea se duce cu «sfânta prostie» în piept să asculte cuvintele dumnezeiești, măcar pe limba nemțească" [2, p. 2].

Argumentația ziarului exploata tocmai teama autorităților de slăbire a sentimentului religios în rândul maselor. „Viața Basarabiei" arăta că izolarea lingvistică a țărănimii din lăcașurile de cult nu făcea decât să compromită misiunea Bisericii Ortodoxe însăși. Pentru a stopa această îndepărtare spirituală, publicația nu avansa cerințe politice radicale, ci propunea o soluție pastorală, practică și perfect realizabilă în cadrul canonic existent: reorganizarea stranelor și constituirea de coruri bisericești bine pregătite la periferia Chișinăului și în sate, care să intoneze cântările liturgice în limba maternă a credincioșilor [2, p. 2]. Prin această revendicare, reintroducerea graiului strămoșesc în lăcașurile de cult devenea nu doar un act de restituție națională, ci și un mijloc fundamental de revitalizare a vieții duhovnicești și comunitare din Basarabia.

Cel mai important eveniment cu valențe ecleziastice și naționale consemnat în paginile gazetei este corespondența intitulată *Tipărirea Psaltirei*, semnată „Reporter". Textul relatează un moment de o specială încărcătură simbolică desfășurat la 1 mai 1907: scoaterea de sub tipar a primei coli din *Psaltirea moldovenească* la Tipografia Eparhială din Chișinău – instituție în cadrul căreia tiparul în limba română fusese reluat oficial la 26 octombrie 1906, cu aprobarea Sfântului Sinod de la Sankt Petersburg și în prezența guvernatorului A. Haruzin [3, p. 2].

Actul tipăririi acestei cărți fundamentale de cult capătă, în viziunea ziarului, valoarea unei adevărate sărbători naționale, redacția invocând maxima tradițională conform căreia „Psaltirea este cheia cărții". Articolul are o certă valoare documentară datorită consemnării exhaustive a personalităților prezente, care au învârtit pe rând roata mașinii de tipărit în momentul ieșirii primei coli. Lista participanților oferă un tablou rar al coalizării tuturor fracțiunilor intelectuale, laice și ecleziastice, din Basarabia acelor ani. La eveniment au luat parte exponenți de frunte ai clerului reformator și ai misionarismului eparhial – protoiereul Mihail Ceachir, preotul C. Parfenii, misionarul Gurie Grosu, protoiereul I. Ignatovici, alături de dascălul cântăreț Bordei –, dar și figuri centrale ale intelectualității laice și ale presei românești de diferite orientări: profesorul de limba moldovenească Grigore D. Constantinescu (corectorul tipografiei), Alexis Nour (directorul „Viața Basarabiei"), Gheorghe Madan (redactorul gazetei proguvernamentale *Moldovanul*), secretarul consistoriului Vedenski și mulți alții [3, p. 2].

Această prezență eterogenă demonstrează că, dincolo de divergențele tactice, opțiunile politice sau orientările editoriale care dezbinau elita de la Chișinău, proiectul de rezistență prin cultura bisericească genera o solidaritate totală. Tipărirea cărților de cult în limba română sub egida oficială a Eparhiei a funcționat ca o supapă legală de o importanță capitală. Biserica devenea astfel un pilon central de conservare a graiului strămoșesc și un spațiu alternativ de alfabetizare în limba română și de consolidare a identității naționale, oferind mișcării de emancipare posibilitatea de a difuza masiv cuvântul tipărit în toate comunitățile rurale dintre Prut și Nistru.

6. Conștiința continuității istorice. Omagiul adus ziarului Basarabia și lui Emanuil Gavriliță. În ultimul număr păstrat al publicației, în articolul aniversar *24 mai – ziua de mare amintire*, redacția „Viața Basarabiei" demonstrează o profundă conștiință a continuității istorice și a moștenirii de luptă națională, marcând împlinirea exactă a unui an de la apariția primului număr al ziarului „Basarabia" condus de Emanuil Gavriliță [6, p. 1]. Această retrospectivă istorică reprezenta un act de curaj intelectual și editorial în condițiile primăverii anului 1907. Ziarul „Basarabia" își încetase apariția nu prin decizia formală a vreunui act oficial de suspendare, ci în urma presiunilor administrative exercitate de autoritățile imperiale și a cenzurii drastice, care au creat condiții imposibile pentru continuarea unei confruntări deschise. Așa cum reiese clar din corespondența purtată de Constantin Stere cu Barbu Catargiu, apariția „Viața Basarabiei" a reprezentat o continuare directă a inițiativei de publicare a „Basarabiei" din 1906, însă adaptată la noile împrejurări printr-un program strict legalist, menit să asigure supraviețuirea tribunei românești [11, p. 739].

Deși, din rațiuni de tactică editorială și sub presiunea cenzurii, noua gazetă se distanțează formal de radicalismul politic al predecesoarei sale – precizând cu o prudență calculată că o interesează „nu părerile și vederile „Basarabiei", ci numaidecât singurul fapt că ea a trăit și a grăit moldovenește" –, valoarea simbolică și de pionierat a actului lui Gavriliță este așezată la loc de cinste [6, p. 1]. Ziarul inaugural al presei românești din Imperiul Rus este descris în paginile „Viața Basarabiei" drept „o cunună de flori" câștigată după o muncă grea și plină de sacrificii, fiind prima tribună publică ce a îndrăznit să spargă monopolul lingvistic rus și să vorbească deschis despre nevoile acute ale populației rurale în limba ei maternă. Omagiul adus bătrânului avocat Emanuil Gavriliță subliniază ideea că, în ciuda schimbării de metode și discurs impuse de noul context politic, mișcarea națională din primăvara anului 1907 se recunoștea drept o continuatoare legitimă a etapei din anii 1905-1906: „Să ne aducem aminte de gazeta „Basarabia" și de acei lucrători, iubitori de neamul său moldovenesc, care mai întâi de toți s-au dat, cum au știut, slujirei norodului nostru din Basarabia! Și mai cu seamă să aducem mulțumiri acelui bun moldovean de baștină [...] bătrânului nostru avocat E.Gr. Gavriliță [...]. Cuvântul tipărit al moldovenilor să propășească și să aducă norodul la deșteptarea pașnică și învățătura sănătoasă" [6, p. 1].

Prin evocarea ziarului „Basarabia", echipa redacțională de la „Viața Basarabiei" transmitea cititorilor un mesaj de rezistență identitară: chiar dacă spațiul de manevră se îngusta sub apăsarea regimului țarist, continuitatea presei în limba română trebuia menținută. Invocarea „deșteptării pașnice și învățăturii sănătoase" consacra trecerea de la etapa confruntării directe cu imperiul la o etapă de construcție culturală și instituțională organică.

Concluzii. În ciuda existenței sale efemere în peisajul mediatic din gubernie (aprilie-mai 1907), gazeta „Viața Basarabiei" marchează o etapă de maturizare conceptuală și tactică a jurnalismului și a mișcării de emancipare națională românească din Imperiul Rus. Apărută într-un moment de cumpănă istorică – caracterizat prin refluxul valului revoluționar și prin desfășurarea în plină forță a reacțiunii stolîpiniste –, publicația a demonstrat capacitatea elitei intelectuale de la Chișinău de a opera o repliere strategică indispensabilă pentru salvgardarea cauzei naționale.

Abandonând confruntarea politică frontală și revendicările radicale specifice etapei 1905-1906, gazeta s-a adăpostit sub masca legalismului strict și a unui loialism defensiv. Această poziționare nu a însemnat o renunțare la principii, ci o alegere pragmatică menită să protejeze nucleul identitar românesc. Reorientarea discursului pe tărâm economic – prin susținerea cooperativismului și a băncilor populare în locul deposedărilor silite, precum și în sfera școlară, prin argumentarea necesității utilizării limbii materne ca unică cale spre însușirea conștientă inclusiv a limbii de stat –, reflectă o adaptare lucidă la realitățile sociale și politice din provincia de la marginea imperiului.

Efortul de emancipare s-a extins firesc spre auto-organizarea societății civile rurale și spre sfera spirituală. Prin propunerea creării tovărășiilor de cultură, precum și prin apelul la revitalizarea cântării strămoșești și reintroducerea limbii române în stranele bisericești, ziarul a speculat pragmatic fisurile sistemului țarist și ale structurilor ecleziastice, unde corpul clerical de bază rămânea majoritar românesc. Strângerea rândurilor în jurul gazetei – ce a reunit publiciști democrați (Alexis Nour) și tineri ideologi naționali (Alexei Mateevici) –, în convergență cu eforturile de emancipare religioasă ale clerului autohton, a dovedit o coagulare matură a energiilor intelectuale locale.

Prin dubla sa apariție grafică și prin asumarea explicită a moștenirii simbolice a ziarului „Basarabia", „Viața Basarabiei" a reușit să asigure continuitatea cuvântului românesc tipărit într-o perioadă de opresiune birocratică accentuată. Depășind faza lamentațiilor defensive, publicația a pus bazele unui program pozitiv de rezistență culturală și instituțională la nivelul comunităților rurale, prefigurând și pregătind

direcțiile majore de emancipare națională care aveau să triumfe în anii 1917–1918.

Note și referințe bibliografice:

1. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 1, 22 aprilie 1907.
2. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 2, 29 aprilie 1907.
3. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 3, 6 mai 1907.
4. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 4, 13 mai 1907.
5. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 5, 20 mai 1907.
6. „Viața Basarabiei", anul 1, nr. 6, 25 mai 1907.
7. Boldur, Alexandru. *Publicistica românească în Basarabia*. În: „Gazeta Basarabiei", an. III, nr. 639, 25 decembrie 1937, p. 13.
8. Ciobanu, Ștefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi", 1992 (ed. I: Chișinău, 1923).
9. Varta, Ion. *Presa de limbă română din Basarabia în perioada primei revoluții ruse (1905–1907)*. În: *Presa din Basarabia: Analize, contexte, valori (1854–2004)*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2005.
10. Negru, Gheorghe. *Politica țaristă de rusificare a învățământului și „realitățile nefavorabile" din Basarabia (a doua jumătate a sec. al XIX-lea)*. În „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 3-4, 2023.
11. Stere, C. *Publicistică*, volumul II (1905–1909). Text ales și stabilit, note și comentarii, indice de nume de Victor Durnea, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

*Articolul este elaborat în cadrul proiectului Stimularea excelenței cercetărilor științifice 2025–2026, 25.80012.0807.45SE „Presa națională din Basarabia sub regimul cenzurii țariste (anii 1840–1917). Studii, documente și materiale", Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

Citation: Negru, Gh. The "Viața Basarabiei" Newspaper (April-May 1907): Between Dynastic Loyalism and Resistance Through Culture During the Stolypin Reaction. Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal, 2026, nr. 2, p. 94-103. https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.10

Publisher's Note: Dialogica stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).